

Sveriges konkurrenskraft i en värld av globala värdekedjor

nr 6 2015 årgång 43

Ny teknik, lägre transportkostnader och handelsliberaliseringar har resulterat i att produktionsprocesser har blivit mer vertikalt specialiserade. Det innebär att utrikeshandeln i dag domineras av insatser och att bruttoexporten som analysverktyg har förlorat i relevans. Det internationella utbytet bör i stället förstås utifrån handel med förädlingsvärden – hur löner och vinster i olika länder och branscher kombineras för att producera slutprodukter. Med det här synsättet blir det tydligt att kunskapen om och tolkningen av strukturomvandlingen under senare decennier kan ges en delvis ny innebörd – i Sverige och globalt.

En av världsekonomin mest framträdande strukturförändringar sedan andra världskriget är den snabbt växande utrikeshandeln. Men sedan några decennier har dess sammansättning ändrats. Produktionsprocesser har blivit mer sekventiella och lokaliseras alltmer oberoende av nationsgränser. Därmed har den vertikala specialiseringen ökat. Till exempel kan Sveriges export av insatser till Tyskland sluta som konsumtion i USA. Det innebär att i handelsstatistiken mellan Tyskland och USA ingår förädlingsvärden (lönder och vinster) genererade i Sverige, trots att handeln i vedertagen mening mellan Sverige och USA är oförändrad. Dessa allt längre och mer komplexa globala värdekedjor innebär att handeln mellan länder i dag domineras av insatser.

Iljuset av detta menar Timmer m fl (2013) att utrikeshandeln inte längre bör förstås i bruttotermerna utan i vilken utsträckning länder och branscher bidrar till förädlingsvärden (löner och vinster) längs de globala värdekedjorna; vedertagen statistik riskerar att leda till felaktiga slutsatser om handelns betydelse för länders tillväxt, sysselsättning och inkomstutveckling (OECD-WTO 2012). Vår förståelse av hur globaliseringen och världsekonomin fungerar utmanas därmed av dagens produktionsprocesser (OECD 2013a). Lamy (2011) menar i sin tur att vedertagen statistik felaktigt förstärker geopolitiska spänningar om globala obalanser, växelkursregimer och multilaterala handelssamarbeten.

Utifrån behovet av att använda en förädlingsvärdebaserad handelsstatistik för att förstå den pågående strukturomvandlingen syftar den här artikeln till att öka kunskapen om och bredda förståelsen för hur svensk ekonomi har förändrats under de senaste 40 åren och hur det kan relateras till framväxten av globala värdekedjor. Som en liten öppen ekonomi har utrikeshandelns andel av svensk ekonomi under den här perioden ökat från

DANIEL LIND

arbetar som samhällspolitisk chef på fackförbundet Jusek. Han är ek mag och pol mag, har studerat på forskarutbildningen i nationalekonomi och disputerade på en avhandling i ekonomisk historia vid Lunds universitet våren 2014. Lind har tidigare skrivit i *Ekonomisk Debatt* om IKT-produktion, industrins produktivitetstillväxt, lyckans ekonomi, *input-output* analys och Sveriges avindustrialisering. Den här artikeln är en omarbetad och förkortad version av ett av kapitlen i avhandlingen. daniel.lind@jusek.se

50 till 100 procent. Men den här utvecklingen har inte analyserats utifrån den snabbt växande forskningen om handel med insatser, globala värdekedjor och konkurrenskraft. Genom att applicera några inslag av den här forskningen på svensk ekonomi, och hur den kan bidra till ökad kunskap om världsekonomin funktionssätt, besvaras följande frågor. Hur har de globala värdekedjorna påverkat graden av vertikal specialisering, i Sverige och globalt? Hur påverkar de globala värdekedjorna den branschvisa utsattheten för internationell konkurrens? Hur har Sveriges konkurrenskraft utvecklats i en värld av globala värdekedjor? Hur och i vilken utsträckning har Västeuropa avindustrialiserats?

Artikeln är strukturerad enligt följande. I ett första avsnitt läggs en teoretisk ram. Därefter följer fyra empiriskt orienterade avsnitt. Den gemensamma nämnaren i dessa är hur skillnaden mellan vedertagen handelsstatistik och handeln med förädlingsvärden har ökat och vilka konsekvenser det har för förståelsen av den pågående strukturomvandlingen. I ett avslutande avsnitt diskuteras några ekonomisk-politiska implikationer av de globala värdekedjorna.

1. Den tredje industriella revolutionen och den andra frikopplingen

Från interna hierarkier till marknadstransaktioner

Den drivande mekanismen i en industriell revolution är hur ny teknik förändrar produktionens organisation (Schön 2006). Den andra industriella revolutionen inleddes i slutet av 1800-talet och är starkt förknippad med elektriciteten och förbränningsmotorn som kärnteknologier. Dessa lade grunden för förändrade produktionsprocesser, inte minst genom det löpande bandet och vertikalt integrerade företag. Tanken var att öka kontrollen och därmed minska risken. Produktionsprocesser integrerades bakåt genom råmaterial och transporter. Skalfördelar genererade hög lönsamhet.

Den gyllene era av tillväxt som möjliggjordes av den andra revolutionens kärnteknologier varade fram till 1970-talets kris. Denna turbulenta period lade dock grunden för den tredje industriella revolutionen (Schön 2010a). Sedan dess har den tillväxtskapande kärnteknologin varit mikroelektroniken och dess effekt på företagens produktionsprocesser. Framför allt har IKT-revolutionen (informations- och kommunikationsteknologi) förbättrat möjligheterna till kommunikation och koordinering. Detta har minskat fördelarna med vertikalt integrerade företag (Crafts 2006). Som en konsekvens har företagen blivit mer specialiserade och en större del av produktionen *outsourcas*, nationellt och globalt (Eliasson 2002). Skalfördelar uppnås inte längre primärt genom storlek, utan genom ett starkare vertikalt samspel i globala värdekedjor.

Problemet med dubbelräkning har förvärrats

Perioden sedan 1970-talet kännetecknas således av en ny global arbetsdelning. En indikation på detta är att tillväxtländernas andel av världens industriproduktion och industriexport har ökat. Enligt vedertagna metoder indikerar detta att de mest utvecklade ländernas konkurrenskraft har försämrats (Magnusson 2006; OECD 2013a). Men inte bara exportens omfattning och fördelning mellan länder har förändrats. Med mer vertikalt specialiserade produktionsprocesser krävs en större mängd insatser och fler gränsövergångar för att färdigställa en produkt. Detta förstärker problemet med dubbelräkning – värdet av exporten räknas varje gång produkten passerar en nationsgräns (Schön 2010b; OECD 2013b). Rimligen leder det till att värdet av bruttoexporten har ökat snabbare än det förädlingsvärde som är inbäddat i produkterna. Johnson and Noguera (2012a, 2012b) menar därför att det under bruttoexporten existerar en dold struktur av handel med förädlingsvärden.

Från importsubstitution till globala värdekedjor

Den svenska ekonomisk-historiska litteraturen har ännu inte fångat in förändringarna i det globala produktionssystemet på något detaljerat sätt. Baldwin (2006, 2011, 2012) har däremot försökt konkretisera och formalisera framväxten av de globala värdekedjorna. Hans utgångspunkt är att utvecklingen under de senaste 200 åren kan förstås utifrån två frikopplingar. Sedan slutet av 1700-talet har transportkostnaderna minskat. Detta orsakade den första frikopplingen – när produktion och konsumtion separerades geografiskt. Järnvägarna och ångfartygen gjorde det lönsamt att flytta produktion från hemmen till fabriker. Baldwin menar att den här omvandlingen möjliggjordes av ångmaskinen och blev lönsam av skalfördelar.

Fram till genombrottet för den tredje industriella revolutionen handlade den globala konkurrensen främst om företag och sektorer. Produktionens olika steg tenderade att samlas på en eller ett fåtal platser. Industriell tillväxt byggde på importsubstitution och inhemska värdekedjor. Med lägre kostnader för kommunikation och koordinering lades grunden för den andra frikopplingen. Företag kan således mer effektivt kombinera kunskapsintensiv produktion i västvärlden med låglöneproduktion i tillväxtländerna. Baldwin menar att IKT möjliggjorde den andra frikopplingen och att låga löner gjorde den lönsam. Och det som framför allt kännetecknar den här perioden är att produktionsprocessens olika steg inte behöver lokaliseras nära varandra. Handel med produkter har övergått i handel med arbetsuppgifter. Utmaningen är inte längre att hitta avsättning för slutprodukterna utan förmågan att identifiera och utnyttja en hög konkurrenskraft i vissa delar av värdekedjan.

2. Vertikal specialisering av världsekonomin

Globala värdekedjor identifierade genom VAX-kvoter

Ett inflytelserikt bidrag till forskningen om insatser, handel med förädlingsvärden och globala värdekedjor är Johnson and Noguera (2012a, 2012b). Deras utgångspunkt är det växande problemet med dubbelräkning. Det innebär att det inhemska bidraget till bruttoexporten överskattas mer än tidigare. De argumenterar även för att insatser ofta tar indirekta vägar till det land där slutprodukten konsumeras. Utifrån dessa mätproblem föreslår Johnson och Noguera att handeln med förädlingsvärden bör relateras till bruttoexporten. Detta definieras som VAX-kvoten och fångar in omfattningen av dubbelräkningen. Om denna kvot minskar innebär det att de inhemska inkomsterna från en given mängd bruttoexport har krympt. Uttryckt på ett annat sätt innebär en fallande VAX-kvot att den vertikala specialiseringen har ökat.

Världsekonomin VAX-kvoter sedan 1970

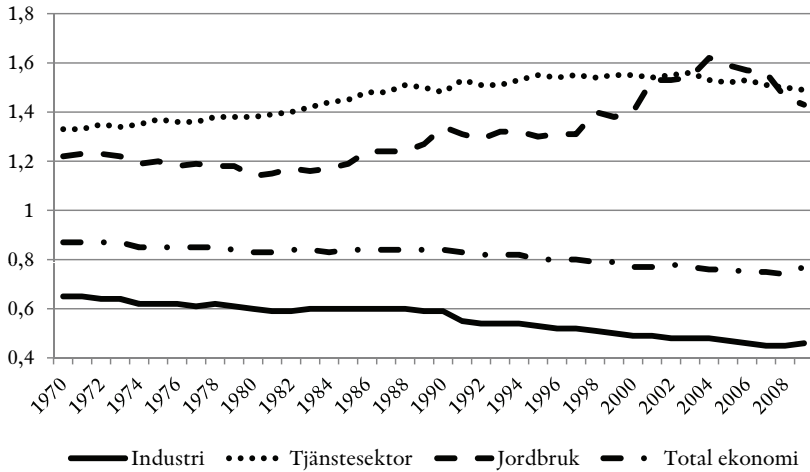
Utifrån en *input-output*-modell baserad på 42 länder, som efter 1990 representerar mer än 90 procent av världens BNP och 80–90 procent av världshandeln, visar figur 1 hur världsekonomin har specialiserats vertikalt sedan 1970. Världsekonomin VAX-kvot har minskat betydligt under de senaste 40 åren – från 0,87 till 0,77. Därmed har bruttoexporten blivit en mindre tillförlitlig indikator på inhemsk välfärd och ger en tydlig indikation om att de globala värdekedjorna har växt i omfattning och betydelse. Figur 1 visar också att fragmenteringen har varit nästan tre gånger så snabb efter 1990 som före. Bakom detta ser vi en icke-linjär utveckling i tre faser. Under 1970-talet växte problemet med dubbelräkning, men den utvecklingen stannade av under 1980-talet. En bidragande orsak till detta tycks vara relaterad till oljan och dess påverkan på länders insatsimport. När världsekonomin under 1990-talet genomgick en ny fas av intensifierad globalisering,¹ främst driven av en förändrad industriproduktion, har insatshandeln ökat och gradvis pressat tillbaka VAX-kvoten ytterligare.

På disaggregerad nivå visar figur 1 att industrin är det enda aggregat med en fallande VAX-kvot sedan 1970. Därmed är det industrin som förklarar världsekonomin sjunkande VAX-kvot och detta är särskilt tydligt sedan inledningen av 1990-talet – en period då industrins VAX-kvot minskade med 22 procent. Av figuren framgår dock att tjänstesektorns VAX-kvot har minskat något sedan inledningen av 2000-talet. Förklaringen till detta är att bruttoexporten av tjänster har ökat snabbt under det senaste decenniet. Amiti och Wei (2005) menar att den här handeln domineras av kunskapsintensiva produkter ofta relaterade till FoU och IKT.

Direkt och indirekt deltagande i världshandeln

Vad förklarar nivåskillnaderna mellan branscher och deras trender sedan

¹ Eichengreen (2006).

Figur 1
Världsekonomin
VAX-kvoter, total
ekonomi och tre
huvudaggregat,
1970–2009

Källa: Johnson and Noguera (2012b).

1970? I allt väsentligt handlar det om att branscher deltar i den globala handeln på olika sätt. Bruttoexportens andel av produktionen är låg i tjänstesektorn. Men i takt med att tjänstesektorn insatsleveranser till industrin har ökat har tjänstesektorn delaktighet i den globala handeln främst varit indirekt – den bidrar till förädlingsvärden inbäddade i industrins produkter. I takt med att detta bidrag har ökat har också VAX-kvoten ökat betydligt, men med en snabbt växande bruttoexport under det senaste decenniet tycks det som om en lång trend har brutits.

Industrin befinner sig i en motsatt situation. Insatser från andra branscher och länder har alltid varit en viktig del av produktionen. Detta avspeglas i en låg VAX-kvot. Med IKT-revolutionen har användandet av insatser ökat snabbt och därmed har de uppströms sambanden blivit starkare. Detta innebär att en större andel av industriprodukternas förädling genereras i andra branscher och länder. Samtidigt har bruttoexporten ökat snabbt. Sammantaget har detta resulterat i en snabbt fallande VAX-kvot, inte minst under de allra senaste decennierna.

3. Vertikal specialisering av svensk ekonomi

Industrins värdeskapande och exportens sammansättning

I Johnson och Noguera (20012b) analyseras även den vertikala specialiseringen i enskilda länder. I tabell 1 presenteras förändringen av VAX-kvoten i Sverige och fyra andra länder mellan 1970 och 2009. Som framgår av tabellen har VAX-kvoten minskat i samtliga länder, men är mer framträdande i Kina, Tyskland och Sverige än i USA och Finland. För att öka kunskapen om nationella skillnader i den aggregerade VAX-kvoten har den i de två nästföljande kolumnerna dekomponerats i en inom- och en mellaneffekt. Den

Tabell 1
VAX-kvoter i fem
länder, förändring
1970–2009

	Total ekonomi	Total ekonomi, inomeffekt	Total ekonomi, mellaneffekt	Industrin
Sverige	-0,15	-0,25	0,1	-0,23
USA	-0,11	-0,12	0,01	-0,26
Tyskland	-0,17	-0,22	0,05	-0,23
Finland	-0,11	-0,22	0,11	-0,12
Kina	-0,19	0,23	-0,41	-0,21

Källa: Johnson and Noguera (2012b).

förra fångar in nationella skillnader i VAX-kvoten inom samma bransch, den senare hur utrikeshandelns sammansättning har förändrats över tid. Det likartade mönstret för de fyra mest utvecklade länderna är slående och den motsatta utvecklingen i Kina. För Sveriges del förklaras den fallande VAX-kvoten helt av förändringen inom branscher, inte minst i industrin. Sedan 1970 har emellertid Sveriges bruttoexport blivit mer tjänsteorienterad. Detta har resulterat i en positiv mellaneffekt eftersom VAX-kvoten är högre i tjänstesektorn än i industrin. Men inte i något av de fyra mest utvecklade länderna har en positiv mellaneffekt helt vägt upp den ökade vertikala specialiseringen av industrins produktionsprocesser.

För Kina är situationen den omvända. Bakom en fallande VAX-kvot döljer sig en positiv inomeffekt. Det innebär att inom branscherna – främst i tjänstesektorn – har förädlingen ökat klart snabbare än bruttoexporten. Men den nya globala arbetsdelningen har också inneburit en kraftig förändring i sammansättningen av Kinas export. Eftersom den branschspecifika förädlingen är lägre i industrin leder en relativ ökning av industriexporten till en försvagad mellaneffekt.

Tabell 1 bekräftar därmed en av världsekonomin mest framträdande strukturförändringar: utflyttningen av delar av industriproduktionen till tillväxtländer, framväxten av Kina som världens fabrik och en växande tjänsteexport i västvärlden. Det växande gapet mellan inhemskt bidrag till förädlingen och bruttoexporten är en global trend, men drivs av olika men samspelande faktorer i olika delar av världen.

Oljans betydelse för Sveriges vertikala specialisering

Förändringen av Sveriges VAX-kvot sedan 1970 följer i stora drag de mönster som utkristalliserats i figur 1. Skillnaden ligger i att nedgången under 1970-talet var mer markerad i Sverige, att kvoten ökade under 1980-talet och att den fortsatta nedgången sedan inledningen av 1990-talet inte har varit lika betydande. Oljans andel av Sveriges insatsimport mer än halverades mellan 1975 och 1990. När Sveriges import av olja sätts till noll stärks därför den vertikala specialiseringen något, framför allt under den senare delen av 1980-talet, men det generella mönstret består. Oljan och oljepris-

utvecklingen är en del av förklaringen, men förändringen tycks vara mer fundamental än så. Sannolikt bidrog devalveringspolitiken till ett skifte mot inhemska insatser. Industribranschernas vertikala specialisering korrelerar med teknologinivån och sambandet har blivit starkare över tid.

Breddad palett av importerade insatser

Genom att använda definitionerna av bred och smal *offshoring*, etablerade i Feenstra och Hanson (1996, 1999), visar Lind (2014) att den svaga utvecklingen av den vertikala specialiseringen i svensk industri under 1980-talet förklaras av att importen av insatser från andra än den egna branschen minskade; inom-branschhandeln fortsatte dock att öka under den här perioden. Den har däremot varit oförändrad sedan mitten av 1990-talet – det snabbt ökade importinnehållet i svensk industriexport handlar sedan dess om att företagen har blivit mer benägna att bredda paletten av insatser som importeras.

4. Branschens utsatthet för global konkurrens

Öppenhet mot omvärlden i termer av förädlingsvärdet

Daudin m fl (2011) menar att världshandelns utveckling sedan 1980-talet är förknippad med den andra frikopplingen och den nya globala arbetsdelningen. Detta leder författarna till slutsatsen att den vedertagna handelsstatistiken har blivit allt sämre på att besvara frågor om ekonomiska skeenden i vår samtid. De menar således att alla steg i produktionsprocessen måste beaktas om man vill förstå den pågående strukturomvandlingen. Endast på det sättet kan vi öka kunskapen om hur löner och vinster fördelas mellan länder och branscher i det globala produktionssystemet.

Industrins roll som ledande exportör är inte självklar

Med den utgångspunkten beräknar Daudin m fl (2011) handeln med förädlingsvärdet för 113 länder och regioner för åren 1997, 2001 och 2004. Även om statistiken inte är helt uppdaterad ger den en tillförlitlig, principiell bild av hur den branschvisa graden av öppenhet mot omvärlden påverkas av valet av metod. Inte förvånande visar tabell 2 att industrin, med 66 procent, är den utan jämförelse mot omvärlden mest öppna branschen (bruttoexport/förädlingsvärde). På motsvarande sätt har tjänstesektorn, med åtta procent, en mycket stark inhemsk prägel. Men om förädlingsvärdena längs de globala värdekedjorna allokeras till de sektorer där de genereras blir bilden en annan; en sektor har en hög grad av öppenhet baserad på förädlingsvärdet om den huvudsakligen är engagerad i den globala ekonomin genom att leverera insatser till branscher som färdigställer och exporterar slutprodukterna. Ur detta perspektiv visar den tredje kolumnen den förädlingsvärdebaserade graden av öppenhet (förädlingsvärdeexport/förädlingsvärde). För industrins del mer än halveras öppenheten mot omvärlden och i flertalet delbranscher är förändringen betydligt större än så. Orsaken till

Tabell 2
Världsekonomin,
vedertagna och för-
ädlingsvärdebaserade
mått på öppenhet
mot omvärlden,
utvalda branscher,
procent, 2004

	Öppenhet baserad på exportvärden	Öppenhet baserad på för- ädlingsvärden	Andel av värl- dens brutto- export	Andel av värl- dens förädlings- värdeexport
Primär sektor	41	41	9	13
Industri	66	31	71	46
Textil	111	443	5	3
Trä och papper	42	28	4	3
Kemi och metall	90	45	19	13
Metall och transport	100	42	13	7
IKT och elektronik	123	48	26	14
Tjänstesektor	8	12	20	41
Kommunikation och handel	14	20	10	20
Företagstjänster	10	18	7	16
Hela ekonomin	27	20		

Källa: Daudin m fl (2011).

detta är självklart att en stor och växande del av industrins export består av löner och vinster genererade i andra länder och sektorer. På motsvarande sätt ökar tjänstesektorns öppenhet med 50 procent – från åtta till tolv procent – och för företagstjänsterna är ökningen så påtaglig som 80 procent. I termer av andelar av världens samlade export minskar skillnaden mellan industrin och tjänstesektorn från 51 till 5 procentenheter om exporten beräknas utifrån förädlingsvärden. Därmed försvinner omkring 90 procent av skillnaden i exportintensitet.

Den här analysen visar det rimliga i att argumentera för att den vedertagna handelsstatistiken ger en ofullständig bild av det branschvisa beroendet av global efterfrågan och att handeln med förädlingsvärden måste beaktas för att förstå vem som producerar för vem i världsekonomin. Det innebär att handeln med förädlingsvärden ger en mer realistisk bild av hur utsatta sektorer är för global konkurrens eftersom den inkluderar de starkare indirekta beroenden som i dag karakteriserar den globala ekonomin.

5. Konkurrenskraft längs de globala värdekedjorna

Effekten av iPods på tolkningen av konkurrenskraft

Ett av syftena med World Input-Output Database (WIOD) är att öka kunskapen om världsekonomin funktionssätt utifrån utrikeshandeln och den vertikala specialiseringen av produktionsprocesser.² Med exempel från den mycket vertikalt specialiserade produktionen av iPods och smarta telefoner menar Timmer m fl (2013) att vedertagna mått på länders konkurrenskraft

² Se Dietzenbacher m fl (2013) för en översikt av forskningsprojektet och den underliggande metodologin.

– såsom andelar av världens bruttoexport – har blivit mindre tillförlitliga. Anledningen till detta är återigen att vedertagen handelsstatistik inte kan fånga in länders och sektors bidrag till förädlingen längs industrins globala värdekedjor. WIOD-forskarna menar därför att ett nytt mått på konkurrenskraft krävs för att förstå effekterna av den nya globala arbetsdelningen – ett mått som baseras på länders förmåga att direkt och indirekt bidra till den förädling som är nödvändig för att möta världens slutliga efterfrågan på industriprodukter. Detta definieras som GVC inkomster.

Sveriges konkurrenskraft över tid

I figur 2 presenteras utvecklingen av Sveriges GVC inkomster för perioden 1995–2011.³ Två aspekter dominerar. För det första, Sveriges bidrag till inkomsterna från världens industriproduktion uppgår till något mindre än en procent. För det andra, från mitten av 1990-talet och fram till finanskrisen 2008–09 var den svenska andelen oförändrad, men med en relativt stark period efter millennieskiftet. Den omedelbara effekten av krisen var en kraftig försämring av den svenska andelen, men därefter har en gradvis förbättring skett. Orsaken till denna snabba försämring är i stor utsträckning kopplad till svensk industris sammansättning och ett omfattande deltagande i de globala värdekedjorna. Frågan är dock fortfarande öppen i vilken utsträckning som industrikrisen kommer att få varaktiga effekter för svensk industris del; vi får vänta ytterligare en tid innan vi kan fastslå att den positiva utvecklingen har fortsatt under de allra senaste åren och att nivån återgått till genomsnittet för perioden sedan mitten av 1990-talet. Om GVC inkomster används som ett mått på konkurrenskraft visar figur 2 att Sveriges konkurrenskraft längs den globala industriproduktionens värdekedjor inte har försämrats nämnvärt mellan 1995 och 2011.⁴

Avindustrialiseringen av Västeuropa

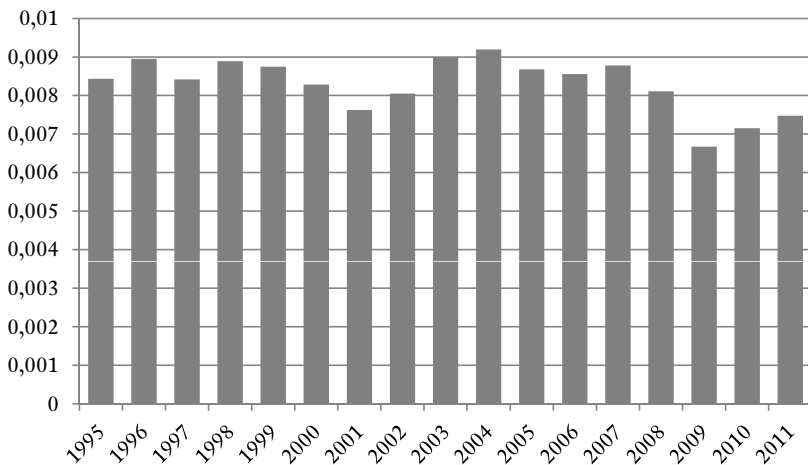
Mycket av oron för en försvagad konkurrenskraft i EU hämtar sin energi ur den svaga tillväxten sedan 1990-talet och handlar i hög utsträckning om industrins ställning på de globala marknaderna (Timmer m fl 2010; World Economic Forum 2013).⁵ Genom att översätta GVC inkomster till syssel-

³ GVC inkomster bygger på de löner och vinster som genereras i den inhemska ekonomin. Därmed ingår inte de värden som skapas i svenska företags verksamheter utomlands. Med tanke på Sveriges omfattande utländska direktinvesteringar är det sannolikt att GVC inkomster skulle ha varit något högre om de hade baserats på BNI (Tillväxtanalys 2014). Den här skillnaden är betydligt mindre för GVC jobb (se tabell 3) eftersom arbetskraftens rörlighet fortfarande är låg.

⁴ Under den här perioden har Sveriges konkurrenskraft varit oförändrad i förhållande till euroområdet. I förhållande till Tyskland, men framför allt i förhållande till USA, har Sveriges konkurrensposition stärkts sedan 1995. Med en relativt snabbare återhämtning efter finanskrisen var Sveriges position år 2011 den starkaste sedan mitten av 1990-talet i förhållande till euroområdet, Tyskland och USA. Kinas andel av världens GVC inkomster har ökat från 5,4 till 16,7 procent under åren 1995–2011 och accelererade snabbt i spåren av finanskrisen 2008–09.

⁵ År 2010 initierade EU-kommissionen projektet *Europe 2020*. Det tar sin utgångspunkt i att EU:s konkurrenskraft har försämrats och att målet är att omvandla regionen till en smart, uthållig och inkluderande ekonomi.

Figur 2
GVC inkomster, Sveriges andel av direkta och indirekta inkomster nödvändiga för att möta världens slutliga efterfrågan på industriprodukter, 1995–2011

Källa: WIOD och egna beräkningar.

sättning har Timmer m fl (2013) utvecklat måttet GVC jobb. Det visar hur många anställda ett land – direkt och indirekt – bidrar med för att möta världens slutliga efterfrågan på industriprodukter.

Av tabell 3 framgår att industrisysselsättningen i EU15 minskade med närmare 2,8 miljoner mellan 1995 och 2008. Men under samma period ökade EU15:s bidrag till den indirekta sysselsättningen i tjänstesektorn med mer än 2,9 miljoner. I genomsnitt innebär det att EU15 ökade den indirekta sysselsättningen i tjänstesektorn mer än vad sysselsättningen i industrin minskade. Antalet sysselsatta i jordbruket som levererar insatser till industrin minskade emellertid under perioden med 1,1 miljoner anställda. Nettoeffekten blir därmed en minskning av EU15:s industrirelaterade sysselsättning – GVC jobb – med 970 000 anställda mellan 1995 och 2008. Detta motsvarar en minskning av EU15:s totala sysselsättning med 0,7 procent. Som en indikator på konkurrenskraft visar GVC jobb att avindustrialiseringen av EU15 har varit mycket beskedlig sedan mitten av 1990-talet och därmed att den västeuropeiska industrins konkurrenskraft inte har försämrats på något nämnvärt sätt. Västeuropas bestående höga arbetslöshet förklaras inte heller av omfattande förluster av industrirelaterade arbetstillfällen. Problemet tycks snarare vara att skapa nya arbeten för de industrialiställda som tvingats lämna sina jobb.

I sju av elva länder i tabell 3 ökade antalet GVC jobb mellan 1995 och 2008, trots att industrisysselsättningen minskade i samtliga länder utom i Italien.⁶ Men å andra sidan ökade den indirekta sysselsättningen i tjänstesektorn i samtliga länder utom i Storbritannien. Detta ger en tydlig indika-

⁶ Antalet GVC jobb minskade med drygt 4,6 miljoner i USA under åren 1995–2008. Det motsvarar 3,7 procent av den amerikanska sysselsättningen år 1995. Amerikansk industri har därmed utvecklats sämre än alla länder i tabell 3 utom Storbritannien.

	Jordbruk	Industri	Tjänste- sektor	Total för- ändring	Andel av Sysselsättning
Tyskland	-161	-666	1 388	561	1,6
Frankrike	-96	-423	368	-151	-0,7
Storbritannien	-128	-1 148	-347	-1 624	-6,5
Italien	-192	-234	517	91	0,5
Spanien	-97	185	353	440	3,5
Nederländerna	-42	-87	158	29	0,4
Belgien	-18	-86	72	-32	-0,8
Sverige	-23	-49	94	22	0,6
Danmark	-46	-66	51	-41	-1,6
Finland	-25	-12	51	14	0,7
Irland	-35	-17	40	11	0,9
EU15	-1 149	-2 758	2 936	-971	-0,7

Tabell 3
GVC jobb, bidrag till
direkt och indirekt
sysselsättning nöd-
vändig för att möta
världens slutliga
efterfrågan på indu-
striprodukter, för-
ändring mellan 1995
och 2008, tusental

Källa: Timmer m fl (2012); OECD och egna beräkningar.

tion om styrkan i och relevansen av den pågående strukturomvandlingen – ett skifte från direkt industrisysselsättning till en ofta mer högförädlade, indirekt produktion av företagstjänster nödvändiga för att färdigställa industriprodukterna. Västeuropas komparativa fördelar har blivit än mer orienterade mot andra delar av produktionsprocessen än den klassiska bilden av industriell produktion.

6. Avslutande diskussion

Globaliseringen kräver en ny karta

Globaliseringen befinner sig i en ny fas. Det utmanar vår förståelse för hur världsekonomin fungerar och innebär att tidigare perspektiv och metoder har förlorat i relevans. Framför allt gäller det den begränsade förståelse för den nya, globala arbetsdelningen som vedertagen handelsstatistik kan bidra med. Om mer fokus riktas mot handeln med förädlingsvärden kan forskningen många gånger bättre besvara frågor relaterade till handel och internationell makroekonomi. Det kan i sin tur ligga till grund för en mer nyanterad ekonomisk-politisk diskussion om Sveriges utmaningar i en värld där komplexiteten ökar i samma takt som svensk export blir mindre svensk.

Handeln med förädlingsvärden utmanar även de analytiska storheter som den ekonomisk-politiska diskussionen utgår från. Den vertikala specialisering som förklarar bruttoexportens minskade relevans innebär även att ett lands konkurrenskraft alltmer bestäms av villkoren i andra länder. Av den anledningen har värdet av nationen och den inhemska produktionen som analysverktyg reducerats. Följaktligen har det blivit svårare att argu-

mentera för att import är något icke önskvärt eftersom den har blivit viktigare för att nå framgång på exportmarknaderna. På så sätt har möjligheten till produktivitetshöjande specialisering bortom den inhemska marknaden stärkts. Men möjligheten till ökad specialisering handlar också om att beroendet mellan branscher har ökat. Industrins konkurrenskraft har blivit alltmer beroende av tjänstesektorns insatsleveranser och sysselsättningen i tjänstesektorn har blivit alltmer beroende av industrins efterfrågan. Många gånger är det de tillhörande tjänsterna som skapar en marknad för industriprodukten och bidrar till positiva marginaler. Med en mer otydlig skiljelinje mellan industrin och tjänstesektorn har värdet av sektorn som analysverktyg minskat.

Vertikala samspel viktigare för konkurrenskraften

Bakom detta ligger ett bredare skifte mot immateriellt kapital. Tillväxt och konkurrenskraft blir alltmer beroende av annat kapital än fysiska investeringar. Dessa är självklart nödvändiga, men för att de ska leda till ökad konkurrenskraft har behovet av investeringar i vidareutbildning, marknadsföring, rådgivning, reklam och finansiella tjänster ökat. Detta ökade behov av vertikala samspel är en viktig drivkraft bakom den snabba tillväxten av branschen för företagstjänster. Det har bidragit till positiva spridningseffekter; ny kunskap utvecklas alltmer i interaktionen mellan företag och organisationer. Konkurrenskraften bestäms därmed i högre utsträckning än tidigare av förmågan att ta emot, översätta och tillämpa information i vertikalt organiserade produktionsprocesser. En viktig aspekt av utmaningen att öka konkurrenskraften handlar således om att förbättra möjligheterna till ökad specialisering genom ett effektivt vertikalt samspel.

Finanskrisens effekter på den vertikala specialiseringen

Finanskrisen 2008–09 visade hur sårbara globala värdekedjor kan vara. I en alltmer sammanflätad global ekonomi blir spridningseffekterna större när en begränsad del av systemet träffas av en negativ chock. Därutöver har fler företag kommit till insikt om att lönekostnaderna i många tillväxtländer ökar snabbt samtidigt som löneandelen av produktionskostnaderna ofta minskar. Det finns också tecken på att företag har underskattat kostnaderna av att flytta ut produktion, problemen relaterade till äganderätter och värdet av att lokalisera produktion och FoU nära varandra. Digitaliseringen och ny teknik i spåren av 3D-skrivaren kan dessutom bidra till att göra klassisk industriproduktion mer konkurrenskraftig i västvärlden. Begrepp som *insourcing* och *reshoring* har etablerats och möjligen är balansen mellan centraliserande och decentraliserande krafter i den globala ekonomin på väg att förändras. Är utvecklingen under de allra senaste åren inledningen på ett relativt skifte bort från vertikal specialisering och låglöneproduktion till ett större fokus på marknadsnärvaro och horisontell integration? Är den tredje industriella revolutionen på väg in i sin andra, mer konsoliderande fas?

- Amiti, M och S-J Wei (2005), "Fear of Outsourcing – Is it Justified?", *Economic Policy*, april, s 309–347.
- Baldwin, R (2006), "The Great Unbundling(s)", report prepared for the Finnish Secretariat of the Economic Council.
- Baldwin, R (2011), "Trade and Industrialisation after Globalisation's 2nd Unbundling: How Building and Joining a Supply Chain Are Different and Why It Matters", NBER Working Paper 17716.
- Baldwin, R (2012), "Global Supply Chains: Why They Emerged, Why They Matter, and Where They Are Going", Working Paper 2012/01, Fung Global Institute, Hongkong.
- Crafts, N (2006), "The World Economy in the 1990s: A Long Run Perspective", i Rhode, P W och G Toniolo (red), *The Global Economy in the 1990s: A Long Run Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Daudin, G, C Riffart och D Schweisguth (2011), "Who Produces for Whom in the World Economy?", *Canadian Journal of Economics*, vol 44, s 1403–1437.
- Dietzenbacher, E, B Los, R Stehrer, M Timmer och G de Vries (2013), "The Construction of World Input-Output Tables in the WIOD Project", *Economic Systems Research*, vol 25, s 71–98.
- Eichengreen, B (2006), "Managing the World Economy in the 1990s", i Rhode, P W och G Toniolo (red), *The Global Economy in the 1990s: A Long Run Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Eliasson, G (2002), "Den nya och omedelbara ekonomin – ett internet-perspektiv", Rapport 2002:11, Vinnova, Stockholm.
- Feenstra, R C och G H Hanson (1996), "Globalization, Outsourcing, and Wage Inequality", *American Economic Review, Papers and Proceedings*, vol 86, s 240–245.
- Feenstra, R C och G H Hanson (1999), "The Impact of Outsourcing and High-Technology Capital on Wages: Estimates for the United States, 1979–1990", *Quarterly Journal of Economics*, vol 114, s 907–940.
- Johnson, R C och G Noguera (2012a), "Accounting for Intermediates: Production Sharing and Trade in Value Added", *Journal of International Economics*, vol 86, s 224–236.
- Johnson, R C och G Noguera (2012b), "Fragmentation and Trade in Value Added over Four Decades", NBER Working Paper 18186.
- Lamy, P (2011), "Made in China Tells Us Little about Global Trade", *Financial Times*, 24 januari 2011.
- Lind, D (2014), *Value Creation and Structural Change during the Third Industrial Revolution – The Swedish Economy from a Vertical Perspective*, doktorsavhandling, Lund Studies in Economic History 64, Lunds universitet.
- Magnusson, L (2006), *Håller den svenska modellen? Arbete och välfärd i en globaliserad värld*, Norstedts Akademiska Förlag, Stockholm.
- OECD (2013a), "Interconnected Economies. Benefiting from Global Value Chains", preliminär version, OECD, Paris.
- OECD (2013b), "Interconnected Economies: Benefiting from Global Value Chains", OECD, Paris.
- OECD-WTO (2012), "Trade in Value-Added: Concepts, Methodologies and Challenges", OECD-WTO, Paris.
- Schön, L (2006), *Tankar om cykler. Perspektiv på ekonomin, historien och framtiden*, SNS Förlag, Stockholm.
- Schön, L (2010a), *Sweden's Road to Modernity: An Economic History*, SNS Förlag, Stockholm.
- Schön, L (2010b), *Vår världs ekonomiska historia – den industriella tiden*, SNS Förlag, Stockholm.
- Tillväxtanalys (2014), "Globala värdekedjor och Tillväxtpolitik – en översikt", PM 2014:03, Tillväxtanalys, Stockholm.
- Timmer, M P, R Inklaar, M O'Mahony och B van Ark (2010), *Economic Growth in Europe: A Comparative Industry Perspective*, Cambridge University Press, New York.
- Timmer, M P, B Los, R Stehrer och G de Vries (2012), "Fragmentation, Incomes and Jobs. An Analysis of European Competitiveness", manuskript, ECB, Frankfurt.
- Timmer, M P, B Los, R Stehrer och G de Vries (2013), "Fragmentation, Incomes and Jobs: An Analysis of European Competitiveness", *Economic Policy*, vol 28, s 615–661.
- World Economic Forum (2013), "Rebuilding Europe's Competitiveness", Insight Report, World Economic Forum, Cologny, Genève.